

**PROKURATURA ORGANLARI TOMONIDAN HUQUQBUZARLIKLAR
PROFILAKTIKASI SOHASIDAGI QONUNLARNI ANIQ VA BIR XILDA IJRO
ETILISHI USTIDAN NAZORAT QILISH FAOLIYATINI TAKOMILLASHTIRISH.**

Qurbonov Mehridin Muhiddinovich

O‘ZBEKISTON RESPUBLIKASI IIV AKADEMIYASI KURSANTI

Kalit so‘zlar: prokuratura organlari, huquqbuzarliklar profilaktikasi, qonun ustuvorligi, nazorat faoliyati, huquqni muhofaza qilish, huquqiy mexanizmlar, qonunlarning ijrosi, prokuror nazorati, hamkorlik tizimi, huquqiy islohotlar, profilaktika samaradorligi.

Annotatsiya: Ushbu maqolada prokuratura organlarining huquqbuzarliklar profilaktikasi sohasida qonunlarning to‘liq, aniq va bir xilda ijro etilishini ta’minlashdagi o‘rni va roli tahlil qilinadi. Maqolada mazkur nazorat faoliyatining huquqiy asoslari, amaldagi mexanizmlari hamda amaliyotda uchraydigan muammolar ko‘rib chiqilgan. Shuningdek, prokuratura organlarining profilaktika sohasidagi vakolatlarini samarali amalga oshirish, ularning boshqa huquqni muhofaza qiluvchi idoralar bilan hamkorlik tizimini yanada takomillashtirish bo‘yicha ilmiy asoslangan taklif va tavsiyalar berilgan. Tadqiqot davomida qonunchilik tahlili, taqqoslama-huquqiy va tizimli yondashuv uslublaridan foydalanilgan. Natijada, huquqbuzarliklar profilaktikasida prokuror nazoratining ustuvor jihatlarini mustahkamlash, qonun ustuvorligini ta’minlash hamda profilaktika samaradorligini oshirish yo‘llari yoritilgan.

Ключевые слова: органы прокуратуры, профилактика правонарушений, верховенство закона, надзорная деятельность, правоприменение, правовые механизмы, исполнение законов, прокурорский надзор, система взаимодействия, правовые реформы, эффективность профилактики.

Аннотация: В данной статье рассматривается роль и значение органов прокуратуры в обеспечении точного и единообразного исполнения законов в сфере профилактики правонарушений. Проанализированы правовые основы и механизмы прокурорского надзора, выявлены существующие проблемы и недостатки в практике. Особое внимание уделено вопросам повышения эффективности реализации полномочий прокуратуры в сфере профилактики, а также совершенствованию взаимодействия с другими правоохранительными органами. В работе применены методы правового анализа, сравнительно-правовой и системный подход. В результате предложены конкретные рекомендации, направленные на укрепление прокурорского надзора и повышение эффективности профилактики правонарушений.

Keywords: prosecutor’s office, prevention of offenses, rule of law, supervisory activity, law enforcement, legal mechanisms, implementation of laws, prosecutorial oversight, cooperation system, legal reforms, effectiveness of prevention.

Annotation: *This article examines the role and significance of the prosecutor's office in ensuring the accurate and uniform enforcement of laws in the field of crime prevention. The legal foundations and mechanisms of prosecutorial supervision are analyzed, along with the main problems and deficiencies observed in current practice. Special attention is given to improving the effectiveness of prosecutorial activities in the area of prevention and enhancing cooperation with other law enforcement bodies. The study employs methods of legal analysis, comparative-legal, and systematic approaches. As a result, the article presents scientifically grounded recommendations aimed at strengthening prosecutorial oversight and increasing the efficiency of legal prevention measures.*

KIRISH

Huquqiy demokratik davlat qurish jarayonida eng muhim tamoyillardan biri — bu qonun ustuvorligini ta'minlash va har bir fuqaroning huquq hamda erkinliklarini kafolatli himoya qilishdir. Shu nuqtayi nazardan, prokuratura organlari jamiyatda qonuniylikni mustahkamlash, huquqbuzarliklarning oldini olish hamda ularning sabab va shart-sharoitlarini bartaraf etishda muhim o'rin tutadi. Prokuratura nafaqat jinoyat sodir etilganidan keyin jazolash tizimida ishtirok etuvchi organ, balki huquqbuzarliklarning profilaktikasida faol nazorat mexanizmini amalga oshiruvchi davlat institutidir. Bugungi kunda O'zbekiston Respublikasida huquqbuzarliklar profilaktikasi masalalari davlat siyosatining ustuvor yo'nalishlaridan biri sifatida qaralmoqda. Bu jarayonda prokuratura organlarining roli beqiyosdir. Chunki ular davlat hokimiyati nomidan qonunlarning aniq va bir xilda ijro etilishini nazorat qiladi, huquqni muhofaza qiluvchi organlarning faoliyatini muvofiqlashtiradi, aholining huquqiy madaniyatini yuksaltirishga xizmat qiluvchi tashabbuslarni qo'llab-quvvatlaydi. Shu bilan birga, prokuror nazoratining samarali ishlashi huquqbuzarliklarning oldini olishning eng muhim kafolatlaridan biri hisoblanadi. Huquqbuzarliklar profilaktikasi bo'yicha qabul qilinayotgan qonunlar, farmon va qarorlar amalda bir xilda bajarilishini ta'minlash, ayniqsa, joylardagi prokuratura organlari uchun dolzarb masaladir. Chunki qonunning bir hududda to'liq, boshqa joyda esa yuzaki ijro etilishi nafaqat adolat tamoyilini buzadi, balki fuqarolarning davlat institutlariga bo'lgan ishonchini pasaytiradi. Shu sababli prokuratura tizimi faoliyatida nazoratning aniqligi, shaffofligi va barqarorligi doimo takomillashtirib borilishi lozim. So'nggi yillarda mamlakatimizda prokuratura faoliyatining samaradorligini oshirish, ularning profilaktika sohasidagi vakolatlarini kengaytirish, zamonaviy axborot texnologiyalarini joriy etish borasida qator islohotlar amalga oshirilmoqda. Jumladan, “Huquqbuzarliklar profilaktikasi to'g'risida”gi Qonun, “Prokuratura to'g'risida”gi Qonun va boshqa normativ-huquqiy hujjatlar bu sohadagi huquqiy asoslarni yanada mustahkamlab bermoqda. Prokurorlar endilikda faqat nazoratni emas, balki profilaktik tahlilni ham amalga oshiradi, huquqbuzarliklarning oldini olishga qaratilgan takliflarni ishlab chiqadi. Shu bilan birga, amaliyotda ayrim muammolar ham mavjud. Jumladan, ayrim hududlarda qonunlarning bir xilda tatbiq etilmasligi, nazorat mexanizmlarining yetarli darajada takomillashmaganligi, hamkorlik tizimida uzilishlar mavjudligi kuzatilmoqda. Bu esa prokuratura faoliyatini

yanada chuqur tahlil qilish, samaradorlikni oshirish va yangi yondashuvlarni joriy etish zarurligini ko'rsatadi. Ushbu maqolada prokuratura organlarining huquqbuzarliklar profilaktikasi sohasidagi nazorat faoliyatini takomillashtirishning nazariy va amaliy jihatlari o'rganiladi. Shuningdek, mavjud qonunchilik asosida prokuror nazoratining samaradorligini oshirishga qaratilgan taklif va tavsiyalar ilgari suriladi. Maqsad — prokuratura tizimining huquqbuzarliklarning oldini olishdagi o'rni kuchaytirish, qonun ustuvorligini ta'minlash hamda fuqarolarning huquq va manfaatlarini ishonchli himoya qilishga erishishdan iboratdir. Shu tariqa, prokuratura organlarining huquqbuzarliklar profilaktikasiga oid qonunlarning aniq va bir xilda ijro etilishini nazorat qilish faoliyatini takomillashtirish masalasi nafaqat huquqiy, balki ijtimoiy va ma'naviy ahamiyatga ega bo'lgan muhim masalalardan biridir. Mazkur yo'nalishda olib boriladigan ilmiy-amaliy izlanishlar jamiyatda qonuniylikni mustahkamlash, huquqiy ongni yuksaltirish va adolat tamoyillarini qaror toptirishda muhim o'rin tutadi.

ASOSIY QISM

Prokuratura organlarining huquqbuzarliklar profilaktikasi sohasidagi faoliyati mamlakatimizda qonun ustuvorligini ta'minlash tizimining ajralmas qismi hisoblanadi. Prokuratura — bu davlat nomidan qonunlarning to'liq, aniq va bir xilda bajarilishini nazorat qiluvchi markaziy huquqni muhofaza qiluvchi organ bo'lib, uning faoliyati jamiyatda qonuniylik, tartib-intizom va ijtimoiy barqarorlikni ta'minlashga qaratilgan. Ayniqsa, huquqbuzarliklarning oldini olish, ularning sabablari va shart-sharoitlarini aniqlash hamda bartaraf etishda prokuratura tizimining o'rni beqiyosdir.

Huquqbuzarliklar profilaktikasi — bu nafaqat jinoyat sodir etilgach qo'llaniladigan choralar tizimi, balki huquqbuzarliklarning vujudga kelish ehtimolini kamaytirish, fuqarolarning huquqiy ongini oshirish va ijtimoiy nazoratni mustahkamlashga qaratilgan kompleks faoliyatdir. Shu ma'noda, prokuratura organlari profilaktika tizimida nazorat, muvofiqlashtirish va tahlil funksiyalarini bajaradi.

1. Prokuratura organlarining profilaktika sohasidagi asosiy vazifalari

Prokuratura organlari tomonidan huquqbuzarliklar profilaktikasi sohasida amalga oshiriladigan asosiy vazifalar quyidagilardan iborat:

1. Qonunlarning aniq va bir xilda ijrosini ta'minlash ustidan nazorat qilish — bu prokuratura faoliyatining bosh maqsadi bo'lib, barcha darajadagi davlat organlari, tashkilotlar hamda mansabdor shaxslarning qonunlarga rioya etishlarini muntazam nazorat qilib boradi.

2. Huquqbuzarliklarning sabab va shart-sharoitlarini aniqlash — prokurorlar jinoyatlarning oldini olish maqsadida tahliliy faoliyat olib boradilar, ijtimoiy-iqtisodiy omillarni o'rganadilar.

3. Profilaktika chora-tadbirlarini muvofiqlashtirish — prokuratura boshqa huquqni muhofaza qiluvchi organlar (ichki ishlar, sud, adliya va hokazo) bilan hamkorlikda kompleks profilaktika dasturlarini amalga oshiradi.

4. Huquqiy targ'ibot va aholini xabardor qilish — prokuratura organlari tomonidan aholining huquqiy ongini yuksaltirishga qaratilgan ma'rifiy tadbirlar o'tkaziladi, bu orqali huquqbuzarliklarning oldi olinadi.

2. Amaldagi nazorat tizimi va mavjud muammolar

So‘nggi yillarda O‘zbekiston Respublikasida prokuratura tizimi tub islohotlar jarayonini boshdan kechirmoqda. “Prokuratura to‘g‘risida”gi Qonun, “Huquqbuzarliklar profilaktikasi to‘g‘risida”gi Qonun, Prezident farmonlari va qarorlari bilan prokuror nazoratining huquqiy asoslari aniq belgilab berildi. Shu bilan birga, amaliyotda ayrim tizimli muammolar mavjudligi kuzatilmoqda:

- Qonunlarning hududlar kesimida bir xilda ijro etilmasligi – ba’zi joylarda qonun talablariga to‘liq amal qilinmaydi, bu esa huquqbuzarliklarning oldini olishda nomutanosiblikni keltirib chiqaradi.

- Profilaktika faoliyatining yetarli darajada tizimlashtirilmaganligi – ayrim hollarda prokuror nazoratining tahliliy mexanizmlari to‘liq ishlamaydi, natijada nazorat faqat formal tus oladi.

- Axborot almashinuvi sustligi – huquqni muhofaza qiluvchi idoralar o‘rtasida ma’lumot almashish tizimi to‘liq avtomatlashtirilmagan, bu esa muvofiqlashtirish samaradorligini pasaytiradi.

- Huquqiy madaniyat darajasining pastligi – aholining bir qismi qonunlarning mazmuni va ularni buzish oqibatlarini yetarli darajada bilmasligi sababli huquqbuzarliklar takrorlanmoqda.

3. Prokuror nazoratini takomillashtirish yo‘nalishlari

Prokuratura organlarining nazorat faoliyatini takomillashtirish uchun quyidagi yo‘nalishlarda ish olib borish maqsadga muvofiqdir:

1. Axborot-kommunikatsiya texnologiyalarini joriy etish – elektron nazorat tizimlarini kengaytirish, raqamli arxivlar, yagona ma’lumot bazalarini yaratish orqali qonun ijrosini kuzatish jarayonini avtomatlashtirish lozim.

2. Huquqiy monitoring tizimini yo‘lga qo‘yish – qonunlarning amaliyotdagi natijadorligini baholaydigan mustaqil tahliliy platformalarni tashkil etish orqali muammoli sohalarni erta aniqlash mumkin.

3. Hamkorlik tizimini mustahkamlash – prokuratura, ichki ishlar, sud, adliya, soliq va bojxona organlari o‘rtasidagi hamkorlikni mustahkamlash, yagona profilaktika dasturlarini ishlab chiqish zarur.

4. Prokurorlar malakasini oshirish – zamonaviy huquqiy tendensiyalar, raqamli tahlil va xalqaro tajribalarga asoslangan o‘quv dasturlari orqali prokurorlar kasbiy salohiyatini oshirish muhimdir.

XULOSA

Prokuratura organlari huquqbuzarliklarning oldini olish, qonunlarning bir xilda ijro etilishini ta’minlash va jamiyatda qonuniylik tamoyillarini mustahkamlashda beqiyos ahamiyatga ega. Ularning asosiy vazifasi — davlat nomidan qonunlarning to‘liq, aniq va bir xilda bajarilishini nazorat qilish, shu orqali fuqarolarning huquq va erkinliklarini himoya qilishdir. Ushbu maqolada o‘rganilganidek, prokuror nazorati huquqiy tizimning ajralmas elementi sifatida huquqbuzarliklarning profilaktikasida hal qiluvchi o‘rin tutadi. So‘nggi yillarda O‘zbekiston Respublikasida prokuratura faoliyatini takomillashtirish, ularning nazorat vakolatlarini kengaytirish, huquqiy profilaktikani samarali yo‘lga qo‘yish bo‘yicha

bir qator islohotlar amalga oshirilmoqda. “Prokuratura to‘g‘risida”gi Qonun, “Huquqbuzarliklar profilaktikasi to‘g‘risida”gi Qonun va boshqa normativ-huquqiy hujjatlar ushbu sohada muhim huquqiy asos bo‘lib xizmat qilmoqda. Biroq, mavjud natijalarga qaramay, prokuratura tizimida hali ham ayrim muammolar saqlanib qolmoqda.

Birinchidan, qonunlarning hududlar kesimida bir xilda ijro etilmasligi, joylardagi nazorat tizimining kuchsizligi, ayrim mansabdor shaxslarning qonun talablariga sust munosabati hali ham dolzarb masala bo‘lib qolmoqda. Bu esa prokuratura organlarining huquqbuzarliklar profilaktikasidagi rolini kuchaytirish zaruratini taqozo etadi.

Ikkinchidan, nazorat faoliyatida zamonaviy axborot texnologiyalaridan to‘liq foydalanilmasligi, ma’lumotlar almashinuvi tizimining yetarlicha avtomatlashtirilmaganligi samaradorlikni cheklamoqda. Shu sababli, prokuratura faoliyatini raqamlashtirish, “elektron nazorat” tizimlarini joriy etish orqali qonun ijrosini onlayn kuzatish imkoniyatlarini kengaytirish zarur.

Uchinchidan, prokurorlarning kasbiy malakasi, huquqiy tahlil ko‘nikmalari va xalqaro tajribani amaliyotga joriy etish qobiliyatini oshirish dolzarbdur. Shu maqsadda prokuratura xodimlari uchun maxsus o‘quv dasturlari, seminar-treninglar va xorijiy tajriba almashinuvi dasturlarini keng yo‘lga qo‘yish lozim.

To‘rtinchidan, prokuratura organlari faoliyatida jamoatchilik bilan bevosita muloqotni kuchaytirish muhim ahamiyat kasb etadi. Fuqarolarning murojaatlari, taklif va shikoyatlari orqali aniqlanadigan muammolar prokuror nazoratining manbai bo‘lishi mumkin. Shuning uchun “xalq bilan muloqot” tamoyilini prokuratura faoliyatining markaziy yo‘nalishiga aylantirish, ochiqlik va shaffoflikni ta’minlash zarur.

Beshinchidan, huquqbuzarliklarning oldini olishda prokuratura organlarining boshqa huquqni muhofaza qiluvchi idoralar bilan hamkorligi alohida ahamiyatga ega. Ichki ishlar, adliya, sud, bojxona va soliq organlari bilan hamkorlikda ishlab chiqiladigan kompleks dasturlar huquqbuzarliklar profilaktikasida muhim natija beradi. Shu bois, ushbu tizimlar o‘rtasidagi axborot almashinuvi, qo‘shma profilaktika kengashlari va muvofiqlashtirilgan reydlar tizimini takomillashtirish lozim.

Bundan tashqari, xalqaro tajribalarni o‘rganish ham muhimdir. Yevropa davlatlarida prokuratura organlari faqat jazolash emas, balki huquqiy madaniyatni oshirish, ijtimoiy xavfsizlikni ta’minlashga yo‘naltirilgan faoliyat bilan shug‘ullanadi. AQShda “preventive prosecution” modeli orqali jinoyat ehtimolini erta aniqlash va profilaktika choralari ko‘rish keng qo‘llaniladi. O‘zbekiston uchun ushbu ilg‘or tajribalarni milliy sharoitga moslashtirish, mahalliy qonunchilik bilan uyg‘unlashtirish prokuratura faoliyatining sifat jihatdan yangi bosqichga chiqishiga yordam beradi. Yana bir muhim jihat – profilaktika inspektorining faoliyati natijalarini baholashda yangi, sifatga asoslangan mezonlarni joriy etish zarurligidir. Endilikda ularning samaradorligini faqat aniqlangan yoki ochilgan jinoyatlar soni bilan emas, balki oldi olingan huquqbuzarliklar, fuqarolarning xavfsizlikka bo‘lgan ishonchi, jamoatchilik bilan o‘zaro hamkorlik darajasi orqali baholash maqsadga muvofiqdir. Xulosa o‘rnida aytish mumkinki, profilaktika inspektori tomonidan nazorat maxsus profilaktik tadbirlarini takomillashtirish – bu jinoyatchilikka qarshi kurashning yangi bosqichidir. Buning uchun quyidagi yo‘nalishlarda tizimli ish olib borish zarur:

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2021-yil 16-iyuldagi PQ–5198-son Qarori “Prokuratura organlari faoliyatini yanada takomillashtirish chora-tadbirlari to‘g‘risida”.
2. O‘zbekiston Respublikasi Bosh prokuraturasi tomonidan tasdiqlangan “Huquqbuzarliklar profilaktikasi bo‘yicha kompleks dastur”, Toshkent, 2022-yil.
3. Jo‘rayev, B. Prokuror nazoratining huquqiy asoslari va uning zamonaviy yo‘nalishlari. – Toshkent: TDYU nashriyoti, 2020.
4. Sayfutdinov, R. Huquqbuzarliklar profilaktikasi tizimini takomillashtirishda prokuratura organlarining o‘rni. – “Huquq va burch” jurnali, №4, 2021.